

آقا - آقا شیخ ابراهیم زنجانی - حسنعلی خان - میرزا مرتضی قلیخان - معاضدالملک - معزالملک - لسان الحکما - تربیت - وکیل الرعایا - دکتر اسمعیل خان - موتمن الملک - میرزا داود خان - معتمدالتجار - فهیم الملک - آقا سید جلیل - شیبانی - دکتر امیرخان - حاجی فاتح الملک - قوام الاسلام - وزیر زاده - ممتاز الدوله - دهخدا - ابوالقاسم میرزا - اسدالله خان - ذکاء الملک - منتصرالسلطان - متین السلطنه - صدیق حضرت - ارباب کیخسرو وکیلالتجار - میرزا ابراهیم خان - مصدق الملک - اسدالله میرزا - آقا شیخعلی - طباطبائی - دبیر الملک -

رد کنندگان: ادیبالتجار - نجات - معین الرعایا
نایب رئیس - خاطر آقایان مسبوق است که امروز خواستیم آندو نفر کسر کمیسیون قوانین مایه را انتخاب کنیم بواسطه اینکه عده کافی نبوده اند خوبست امروز آندو نفر را انتخاب کنیم .

معین الرعایا - بنده بواسطه کسالت مزاجم نمیتوانم در دو کمیسیون حاضر شوم از روز هم عرض کردم نپذیرفتند لکن حالا استدعا میکنم عوض بنده را انتخاب نمایند چون بنده نمیتوانم حاضر شوم.
رئیس - پس سه نفر باید انتخاب کرد اسامی اشخاصیکه قابل انتخابند بخوانید [قرائت کردند همچنین اسامی اعضاء کمیسیون قوانین مایه را قرائت کردند .]

محمد هاشم میرزا - بنده را جزوقابلین انتخاب نوشته بودند در صورتیکه من در دو کمیسیون مضویت دارم .

آقا شیخ ابراهیم زنجانی - يك چیز مفصلی چاپ شده توزیع هم شده بکمیسیون رجوع میشود کمیسیون نظرات خود را کرده باره نظرات یا اصلاحات دارد حالا باید تمام آن چیز اولی را در ضمن راپورت بنویسد دومرتبه یا نظرات خود را راجع بانجا نماید .

نایب رئیس - توضیح بفرمائید .
آقا شیخ ابراهیم - مثلا قانون عدلیه چاپ می شود بین وکیلا توزیع هم می شود بعد بکمیسیون عدلیه میرود کمیسیون عدلیه اصلاحاتی دارد راپورت که بمجلس می دهد در ضمن راپورت تمام قانون را باید بنویسد یا فقط مواد اصلاحیه را بنویسد و اشاره بمواد قانون می نماید کافی است .

نایب رئیس - این راجع است بنظر خود کمیسیون لکن از برای اصلاح یکماه لازم است در راپورت نوشته شود همان ماده اصلاحیه دیگر لازم نیست صدماده در ضمن راپورت نوشته شود .

وکیل الرعایا - يك قسمت را از فرمایش آقای آقا شیخ ابراهیم جواب گفتید يك قسمت از مطلب ایشان بی جواب ماند فرض ایشان اینستکه اگر بعضی مواد را کمیسیون تغییر داد لازم است مواد تغییر داده شده دومرتبه بمجلس بیاید یاخیر .
نایب رئیس - فرضشان را خودشان بیان کردند .

وکیل الرعایا - فرضشان همین بود .
نایب رئیس - خوبست جناب آقا شیخ ابراهیم مطلب خودشان را بنویسد تا رفع اختلاف

بشود دستور روز پنجشنبه راپورت کمیسیون بودجه راجع بعقود عظیم زاده، طرح آقای وحیدالملک راجع بتغییر تاریخ، طرح آقای ابوالقاسم میرزا راجع بمراعات دولتی، طرح معتمدالتجار راجع بمحصلین ایرانی در خارجه، راپورت کمیسیون بودجه راجع به برقرار کردن حقوق در حق پسر مرحوم یحیی میرزا، راپورت کمیسیون بودجه درباره وظیفه رئیس سابق گمرک ارومیه، راپورت کمیسیون معارف راجع بقوانین اساسی معارف .

محمد هاشم میرزا - قرار بود طرح آقای فهیم الملک در باب حقوق قاعد جزء دستور شود دیگر طرح وکیل الرعایا بود که جزو دستور بود اینها خیلی لازم است که زودتر از مجلس بگذرد .
نایب رئیس - آنها حاضر نبود و از طبع خارج شده است .

وکیل الرعایا - بنده میخواستم از مجلس استدعا کنم طرح قانونی راجع بروده را در دستور پس فردا بگذارند در فوریت این طرح دو مرتبه رأی گرفته شده و بنده هزار ورقه از آن طبع و توزیع کردم تصدیق کنم هر يك از آقایان دوسه نسخه داشته باشند و بواسطه نگذشتن آن هم جماعتی بلا تکلیفند هم دو وزارتخانه در زحمت است .

نایب رئیس - درست است شما طرح خودتان را طبع کردید لکن راپورت کمیسیون طبع و توزیع نشده است حالا هم بسته برای مجلس است چنانچه تصویب کنند که بدون طبع و توزیع راپورت کمیسیون بمجلس بیاید ممکنست در دستور پس فردا بگذاریم حالا در اینباب رأی می گیریم هر کس تصویب میکند این طرح بدون اینکه راپورت طبع و توزیع شود بمجلس بیاید قیام نماید .

نایب رئیس - با کثرت پذیرفته شد این راهم بنویسند جز دستور پنجشنبه .

ادیبالتجار - بنده می بینم هر چه جز دستور مجلس گذاشته می شود راجع بخرج است بنده استدعا میکنم طرح آقای منتصرالسلطان راجع بدخانیات جز دستور گذاشته شود .

نایب رئیس - آن طرح از کمیسیون برنگشته است .
ادیبالتجار - پس استدعا میکنم زودتر بر گردد .

ارباب کیخسرو - خوبست يك تغییری در وقت مجلس داده شود برای اینکه سه ساعت بفروب مانده تشکیل می شود دو ساعت از شب رفته تمام میشود و بعد از این شبها کوتاه است خوبست چهار بفروب بمجلس بیایند که سه ونیم مجلس منعقد شود
اسدالله میرزا - من بعد هر اکرم است و چهار بفروب حاضر شدن مشکل است از سه ساعت بفروب تا يك ساعت از شب رفته کافی است .

آقا میرزا ابراهیم خان - خوبست اطلاع بدهند معاون وزارت خارجه هم حاضر باشد روز پنجشنبه برای وظیفه رئیس گمرک سابق ارومیه .
متین السلطنه - آقایان می دانند که بنده خیلی اصرار داشتم که دستور مجلس در مجلس معین شود و این مسئله محسنات زیاد دارد و اگر بنا بود دستور مجلس با کثرت مجلس معین شود شاید

خیلی از مطالبی که در دستور گذاشته شد گذاشته نمی شد بجهت اینکه بنده می بینم آن مطالب اولیه چندان اهمیت نداشت و خیلی مفید می دانم که دستور مجلس با کثرت معین شود دیگر آنکه خیلی لازم می دانم که طرح آقای ذکاءالملک راجع بر روزنامه رسمی هر چه زودتر جزء دستور گذاشته شود .

نایب رئیس - از برای روز پنجشنبه همان طرح راجع بعمل روده کافیست لیکن بعد بمجلس آن طرح را می آوریم .

حسنعلی خان - بنده هم لازم می دانم طرح بنده راجع به مسئولیت وزارت دربار زودتر بمجلس بیاید .
نایب رئیس حرکت کرد مجلس تقریباً دو ساعت از شب گذشته ختم شد .

جلسه ۸۴

صورت مشروح مذاکرات مجلس روز پنجشنبه دهم شهر ربیع الثانی ۱۳۲۸

مجلس سه ساعت قبل از غروب بریاست آقای مستشارالدوله بطور خصوصی و پس از یکساعت علناً منعقد گردید صورت مجلس روز سه شنبه هشتم را معاضدالملک قرائت نمودند .

رئیس - در صورت مجلس ملاحظه هست ؟
کاشف - اجازه بفرمائید اسامی اشخاصیکه برای کسرا اعضاء کمیسیون قوانین مایه انتخاب شدند خوانده شود (گفته شد خوانده شود) .

رئیس - ملاحظه دیگری در صورت هست (اظهاری نشد رئیس صورت مجلس را امضاء نمود) .
میرزا مرتضی قلیخان - یا کتی است که از وزارت داخله رسیده است که تلگرافی از یزد مغایره شده و صورت آنرا فرستاده اند (تلگراف مشعر بر رفع اردو و شکست اشرا و کشته شدن و گرفتار شدن جمعی از آنها قرائت شد) .

میرزا مرتضی قلیخان - یا کت دیگری هم رسیده است که سواد راپورت کنسول ضمیمه آن است راپورت کنسول قرائت شد .

میرزا مرتضی قلیخان - آقایان اینکه برای کسر اعضاء کمیسیون قوانین مایه انتخاب شده اند از اینقرار است .

آقای دبیرالملک (۴۲) رأی آقای میرزا علی اکبرخان دهخدا (۲۶) رأی آقای عزالملک (۱۸) رأی .

(راپورت کمیسیون بودجه راجع بتقاضای وزارت در برقراری ماهی پانزده تومان برای بازماندگان مرحوم عظیمزاده که یکمادر و سه دخترند قرائت شد کمیسیون تصویب کرده بود که ماهی پانزده تومان برای مخارج خانواری خانواده آن مرحوم داده شود و هر يك از صباها که شوهر کنند پانزده تومان از ورثه از میان بروند حقی در این شهریه نداشته باشند) .

رئیس - خوب مخالفی کنبست؟ (گفتند خیر رأی بگیری)

وکیلالتجار - بجهت توضیح و استحضار خاطر آقایان عرض میکنم که این شخص در زنجان خیلی جانبازی و فداکاری کرده است و خیلی خیلی شایسته است که رعایت حال بازماندگان او بشود .

آقای شیخ ابراهیم زنجانی - اینجان نوشته شده است که هر يك از ورثه از میان رفت حقی ندارد

میخواهم بدانم که حق او را بسایرین میدهند یا اینکه بکلی همه او را بپوشانند.

فهم الملك - این توضیح برای این شده است که این مبلغ برای مخارج این خانواده است و هر يك كاز این خانواده خارج شوند همه از این نمیرند و بیانی داده میشود.

محمد هاشم میرزا - این لفظ (هر يك از صبايا كه شوهر كرد) را بنده خوب نمیدانم زیاد است.

فهم الملك - چون این مبلغ را دولت برای نگهداری این خانواده میدهد و نظارت هم خواهد داشت که امر اینها بخوشی بگذرد و در حقیقت این شهریه برای معیشت آن خانواده است و هر کدام که خارج شوند جزء آن خانواده محسوب نمیشوند لایذ شوهر میکنند و کفالت خرج آنها را شوهر خواهد کرد.

رئیس - معلوم میشود مخالفی نیست پس رأی بگیریم هر کس بطوریکه کمیسیون تصویب کرده رأی میدهد ورقه سفید و اوها را انداخته (ورقه توزیع شد).

معاضد الملك - عده حضار (۶۴) ورقه سفید علامت قبول (۵۹) ورقه آبی ندادند امتناع (۵) آقبانی که تصویب کردند.

آقبان: شیخ ابراهیم زنجانی - حاج فاتح الملك قوام الاسلام - ادیب التجار - میرزا احمد - حسنعلیخان سید حسین اردبیلی - ممتازالدوله - حاج سید نصرالله وزیرزاده - شیخ محمد حسین - محمد هاشم میرزا دکتر اسمعیل خان - معتمدالتجار - شیخ اسمعیل هشترودی - میرزا اسمعیل نوری - شیخ رضا دکتر امیرخان - شیبانی - صدرالعلماء - حاج میرزا رضا خان - حاج شیخعلی - سیدجلیل لسان الحکما سید حسین کزازی - سلیمان میرزا - دکتر علیخان وکیل الرهايا - تربیت نجات - حاج آقا - میرزا داودخان - مؤمن الملك - حاج محمد کریم خان مصدق الممالک - اسدالله میرزا - سید ابراهیم - شیخعلی - دبیر الملك - میرزا ابراهیم خان - ارباب کیخسرو - متین السلطنه - صدیق حضرت - میرزا مرتضی قلی خان - مستشارالدوله وکیل التجار - آقا سید محمد رضا فهم الملك - ابوالقاسم میرزا - منتصر السلطان آقا شیخ محمد - وحید الملك - نواب - دهخدا - اسدالله خان - ناصر الاسلام - ذکاء الملك - معاضد الملك - منزل الملك.

رئیس - با کثرت تصویب شد.

(رابورت کمیسیون مبتکران در خصوص طرح آقبای وحید الملك راجع بتغییر تاریخ از قسری بشمی قرائت شد کمیسیون آن طرح را قابل توجه دانسته ولسی در جریان آن نمایان عموم بواسطه تصادف اشکالات اجرای فملی آن را اصلاح ندانسته تصویب کرده بود که فلان در دوائر دولتی اجرا میشود)

رئیس - در قابل توجه بودن این طرح باید رأی بگیریم اگر فرمایشی هست بفرمائید.

فاتح الملك - این مسئله خیلی لازم است اگر بشود خیلی خوب است ولی چون اذمان هنوز خوب مسبق نیست اجرای آن هم بطوریکه

کمیسیون اظهار کرده است فیما بین عموم مشکل است خوب است قبل این را در میان مردم طبع و منتشر نمایند که اذمان مسبوق شود آنوقت ممکن است که اجرا شود.

صدیق حضرت - بنده عقیده ام اینست که در بعضی ممالک دواترخی معمول است مثل عثمانی و ممکن است بدو این تغییر را در دواتر دولتی به هم تا اذمان مردم مسبق شود.

وحید الملك - کمیسیون طرح بنده را برای دواتر دولتی که تصویب کرده است ممکن است دواتر دولتی در تمام ادارات و تمام معاملات این را اجرا بدارند منتهی برای جریان آن در عموم قدری طول دارد و بعد از یک سال یا دو سال خواهد شد ولی برای ادارات دولتی که فلا ممکن است.

اسدالله خان - در قانون محاسبات که به مجلس پیشنهاد می شود قید شده است که از سه يك هزار و سیصد و بیست و هشت تاریخ رسمی تاریخ شمس جلالی خواهد بود در این صورت دیگر محتاج باین طرح نیستیم.

وکیل التجار - در ادارات دولتی هم بطوریکه که می بینیم فعلا این ترتیب معمول به است منتهی رسمیت ندارد و برای عموم وقتی که مسئله الصاق تمبر بر نوشتهجات پیش آمد ممکن است در آنجا قید کرد این است که گمان میکنم که فعلا این مذاکرات زیادی باشد در آنوقت خودش قهر اجرا میشود.

کاشف - این قانون برای تجار و دولت لازم اجرا است و برای اشخاص مذاکره لازم نیست.

تقی زاده - مطلب بنده را آقای میرزا اسدالله خان فرمودند این قانون اگر راجع بادارات دولتی است که در قانون محاسبات که بمجلس خواهد آمد قید شده است و از مجلس میگذرد و اگر برای عموم است بنده این را لازم نمی دانم برای اینکه اجرا نمی شود.

رئیس - کلبه در قابل توجه بودن این طرح رأی بگیریم هر کس این طرح را قابل توجه میدانم قیام نماید.

(اغلب قیام نکردند)

رئیس - رد شد.

(رابورت کمیسیون مبتکران راجع بطرح شاهزاده ابوالقاسم میرزا در خصوص مالیات مراتع دولتی قرائت گردید کمیسیون آن طرح را قابل توجه ندانسته بود.)

رئیس - بنده برخلاف راپورت کمیسیون عقیده ام این است که این طرح قابل توجه است و اگر بخواهیم این را ننگرانیم تا سایر ادارات مرتب شود هرگز این مسئله اصلاح نخواهد شد این طرح بعقیده بنده اساسا قابل توجه است در قبول توجه آن رأی بگیریم وقتیکه قابل توجه شد رجوع میشود بکمیسیون قوانین مالیات آنها نظر ایشان از کمیسیون مبتکران درین باب بیشتر است هر وقت صلاح دیدند اصلاحات و نظرات خود را می کنند و بمجلس پیشنهاد میکنند.

ابوالقاسم میرزا - چاره آقای میرزا

اسدالله خان فرمودند مقصود بنده این بود که اگر ما شروع بترتیب یک رشته مالیه بکنیم منافاتی نخواهد داشت با اینکه یکوقت میبزی کلو بشود و در این باب هم رسیدگی شود چون در این باب تمهیدات خیلی میشود مثلا در کرمانشاه از سرحد قصر شیرین بمکاری و سایرین خیلی ظلم میشود باسم مرتجع چرائی از مردم پولها میگیرند و چیزی عاید دولت نمیشود اگر چنانچه این طرحی که بنده پیشنهاد کردم بگذرد اولاً یک عایدی بدولت میرسد و ثانیاً بقدری تمهیداتی که از این راه میشد رفع میشود حالا در قابل توجه بودن این طرح رأی بگیریم اگر قابل توجه شد بکمیسیون قوانین مالیات رجوع میشود و در آنجا نظرات جرح و تعدیل که لازم است میشود.

وکیل الرعايا - بنده عرض میکنم قانون برای اجرا است بنده نمیدانم امروز از برای اینکه ما از این يك منقعی برده باشیم اول لازم است چقدر پول خرج کنیم چون فرمودند حکام جزء و رؤسای ایلات از این محل منفعت میبرند پس ما يك دسته دیگر غیر از حکام جزء و ایلات و غیره لازم داریم تا اینکه آنها را منع کنیم و در صورتیکه بتوانیم يك همچو کاری را کنیم اگر بعد از ده سال يك ترتیب صحیحی بهم برساند باز يك منقعی برای ما نخواهد داشت که با آن امید ما امروز اقدام در این کار کنیم و بنده با این طرح مخالفم.

آقا شیخ ابراهیم - بنده علت اینکه کمیسیون مبتکران تمویق این را خواسته است عرض میکنم اولاً این مراتع دولتی کدام است ایلاتی که میروند بیایلات آنها را میفرمائید یا جای دیگر کجاست آنوقت میخواهید مالیات بگیرید از اسب چقدر از گوسفند یا چیز دیگر چقدر اینرا چطور می شود معین کرد این آدمهای بسیار لازم دارد که بروند آنجا برای ماهی پنج شاهی آنوقت بعد از سه ماه آیا مرتب بشود یا نشود ما امروزه نمی توانیم این کار را اداره کنیم باید بگذاریم تا تمام ادارات ما اولاً منظم بشود آنوقت دست باین کار بزنیم.

وحید الملك - بنده می بینم بعضی از آقبان میترسند از اجرای قانون و حال اینکه ممکن است تعدیجی باشد اما تمام اصلاحات در مالیه را لازم تر میدانیم باید تعدیجی باشد خیلی ممکن است که ما قوانین را از مجلس بگذرانیم و اجرای آن بتدریج باشد و ممکن است يك قانونی از مجلس بگذرد و اجرای آن بعد از پنج سال دیگر باشد بنده هیچ مانعی نمی بینم از اینکه این از مجلس بگذرد و اجرا گذاشته شود از برای بعد مادر مجلس سابق از برای وزارت داخله قانونی گذاشته ایم که شاید ده سال دیگر طول بکشد که تمام آن اجرا شود لیکن پیش خودمان خوشوقتیم که يك همچو قانونی را گذاشته ایم ولی اجرای آن بتدریج خواهد بود همین طور مالیه هم ممکن است همان سبک را داشته باشیم که قوانین را که لازم داریم از مجلس بگذرانیم و بتدریج اجرا شود.

اسدالله میرزا - آنچه در اغلب پارلمانها معمول است این است که هفته يك روز یا دو روز را معین میکنند برای طرحهاییکه و کلا پیشنهاد میکنند و این خیلی محسنت دارد برای اینکه هر يك از و کلا ضیال خودش یا برای اینکه فقط از خصوصیات

ولایت خود مطلع است یکطرحی را پیشنهاد میکند و عقیده اش این است که فوراً از مجلس بگذرد بدون اینکه اطلاعی از اوضاع کلیه مملکت داشته باشد و بسا میشود آن طرحی را که پیشنهاد کرد از برای ولایت او خوبست ولی برای فارس مثلا ضرر دارد اینطور طرحها خیلی معایب دارد آن محسنتات در طرح هست ولی معایب هم دارد برای اینکه در کلیه ترتیبات مملکت هیئت وزراء و کسانیکه مطلعند نمی نشینند و يك نقشه کلی برای کلیه مملکت میریزند و بعضی طرحهاییکه ما پیشنهاد میکنیم اسباب خرابی آنها میشود این از وظیفه دولت است که طرحهای مالیه را مثل نقشه معماری بکشد و مجلس بیاید آنوقت هر کس اطلاع مجلی دارد میگوید و الا اینطور که ما پیش گرفته ایم یکوقت خبردار میشویم که بکوتاهینی از مجلس گذشته است که نتبشود اجرا شود و باید تمام را کنار انداخت پس باید وزراء بنشینند و ببینند این قوانین مقتضی است یا اینکه مقتضی نیست پس از آنکه مقتضی و قابل اجرا دانستند از مجلس بگذرد و موقع اجرا بیاید اما این ترتیب که هر يك از و کلا طرحی پیشنهاد کنند بدون اطلاع وزیر و سایرین از مجلس بگذرد بنده خیلی مضرب میدانم و الا شاید امروز شما این طرح را قابل توجه دانستید و از مجلس گذرانید آنوقت وزیر شما بگوید این امروزه قابل اجرا نیست و شما بگویی که از اوقات مجلس و کمیسیون خود را برای گذراندن این بی جهت صرف کرده اید پس این شکل لوابج را بنده قابل توجه نمیدانم و در وقتیکه هیئت وزراء بوضع امروزه این قانون را مقتضی دیدند بنده هم قابل توجه میدانم و الا مخالف این طرح هستم.

صدیق حضرت - بنده در این موضوع بر خلاف شاهزاده اسدالله میرزا هستم بجهت اینکه می گویند باید با استعاضار وزیر باشد این طرح مدتی است که طبع شده است وزیر باید مستحضر شده باشد و امروز که موقع آمدن این بمجلس است خود وزیر یا معاونش در مجلس حضور داشته باشد و ایرادی اگر بتغییر میرسد مثل سایر و کلا بیاید بیان کند و توضیحات از او خواسته شود و جواب بگوید و دانیکه مالیه قانونی را وضع کنیم که در تمام نقاط مملکت بگذرد مجری شود باین زودبها نایل باین مقصود نخواهیم شد ما بتدریج باید قوانین را که لازم است وضع کنیم و بتدریج بوقع اجرا گذاشته شود مثل اینکه اگر بخواهیم میبزی علمی بکنیم چون در دو سه سال در تمام مملکت مجری نخواهد شد ما باید قانون آنرا وضع کنیم و ابتدا در حکومت تهران اجرا شود لایذ عیوباتی که دارد معلوم میشود سال بعد اگر بخواهند در قزوین این میبزی را بکنند آن عیوباتی را بر میدارند و بنده بعقیده خود این طرح را قابل توجه میدانم و شاید بنده مجلس يك همچو طرحی را رد کند.

محمد هاشم میرزا - مباحثات بعقیده بنده مغلوط شده است مراتع دولتی مراتعی است که الان دولت از آنها يك چیزی می گیرد ولی مردم تعلیف می کنند و يك چیز صحیحی عاید دولت نمیشود مثلا کدخدایان و ضابطین میگویند این طرح از برای این قسم از مراتع پیشنهاد شده است و بنده این را قابل توجه میدانم ولی مراتع که دست مالکین است و دولت مداخله در آن ندارد

موضوع بحث نیست و مذاکره در آن صلاح نیست **اسدالله خان** - بنده عرض نکردم که الان رأی در اجراء این طرح بگیریم عرض کردم در قابل توجه بودن این رأی بگیرند رجوع بکمیسیون قوانین مالیات بکنند آنها نظریات خودشان را بمجلس ارائه میدهند بمجلس می بیند اگر موقع است تصویب میکند و میگذرد و الا معطل میماند برای دو سال یا سه سال دیگر.

فاتح الملك - بنده عرض میکنم از چشمه های ترونی مملکت نمی توان چشم پوشید و این طرح خیلی قابل توجه است و خیلی سهل الاجراست زیرا که این مراتع از قراری که بنده اطلاع دارم محدود است و ایلات جزء و قصبات و تمام حکام دارند و همین که این قانون از مجلس بگذرد بآنها گفته شود میگیرند و عاید دولت میکنند این فایده است که الان دیگر ان میبرند و ما اگر دستوری بچکام بدیم برای دولت يك چشمه مالیه را زیاد کرده ایم عرض نمیکنم که این فائده تماماً عاید دولت خواهد شد ولی پیش از مقداری که الان میرسد عاید میشود منتهی چیزیکه هست الان این فایده را عمال و حکام میبرند و دولت اگر اقدام نماید خودش خواهد برد و هر قدر که گرفته میشود بخود دولت عاید می شود اگر امسال تماماً عاید نشود افلا شروع میشود سال دیگر خواهد رسید و بنده این طرح را خیلی قابل توجه و لازم میدانم.

رئیس - مذاکرات درین طرح بقدر کفایت بعمل آمده است حال در قابل توجه بودن آن باید رأی بگیریم آقبانی که این طرح را قابل توجه می دانند قیام نمایند [اغلب قیام کردند]

رئیس - طرح شاهزاده ابوالقاسم میرزا به اکثریت پذیرفته شد بمجلس رجوع می شود بکمیسیون قوانین مالیات که نظریات خود را کرده بمجلس پیشنهاد نمایند (رابورت کمیسیون مبتکران راجع بطرح معتمد التجار در خصوص فرستادن دوستان نفر شاگرد ایرانی بخارجه از برای تحصیل قرائت شد)

میثی بر اینکه طرح مزبور را کمیسیون مقید میدانند لکن بملاحظه ضیق مالیات آنرا غیر قابل اجرا دانسته است تا آنکه توسعه در بودجه معارف حاصل شود در این صورت البته باین مسئله باید اقدام شود.

وحید الملك - بنده يك عیب اساسی می بینم که لازم است عرض کنم می بینم ما مخالفت با بعضی طرحها میکنیم بدون اینکه يك دلیل صحیحی داشته باشیم یا دلیل آنرا ذکر کنیم میگوئیم این طرح یا این قانون را ما قابل نمیدانیم همین عیب در بعضی کمیسیونها هست فلان کمیسیون فلان لایحه یا فلان طرح را رد میکنند برای اینکه پیش خودش فکر میکنند که مالیه دولتی کفایت نمیکند بدون اینکه با وزیر مالیه شود کند به بنده وزیر مالیه چه میگوید اگر کمیسیون مبتکران با وزارت مالیه مشورت کرده بود و او گفته بود بودجه اجازه نمیدهد آنوقت این راپورت را میداد صحیح بود و اگر این شور را نکرده است و این رأی را پیشنهاد کرده است در این صورت این رأی صائب نیست بنده میگویم بهترین طرحیکه بمجلس آمده است همین طرح آقای معتمد التجار است در صورتیکه ما همه قسم خرج میکنیم چه ضرر دارد از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

و يك اقدامی بکنیم کدر مجلس آتیه در دوره های آتیه نام نیک این مجلس را ببرند خیلی از نقادین می گویند مجلس سابق خیلی کارها کرد زحمات کشید لکن در خصوص معارف کاری نکردند بنده می بینم قوانین معارف بمجلس که می آید مجلس سرد است و توجهی باونی شود (در این موقع اغلب تکذیب کردند).

وحید الملك - بنده این طور یافته ام این طرح که بکمیسیون مبتکران میرود بواسطه ضیق بودجه معارف قابل توجه نمی شود در صورتی که این نظر که راجع بوسعت و ضیق مالیه است حق و وظیفه کمیسیون مبتکران است ملاحظه کنید ما اگر کسالی صد هزار تومان به هم دوستان نفر بروند و بر دردم امور کشوری و لشکری مملکت ما را اداره نمایند چیست بهتر از این و در آخر عرض میکنم این طرح بهترین طرحها است.

لسان الحکما - کمیسیون مبتکران يك وظیفه داشت که اظهار دارند این فوری است یا تمویق ممکن است بماند کمیسیون را در خصوص این تقسیم اظهار داشت که این فوری نیست و ممکن است تمویق بماند و اینکه گفته راجع بشور با وزارت مالیه می شود کمیسیون مبتکران در این باب اظهاری نکرده و او ندارد بمجلس کرده است و اینکه فرمودند باید وزارت مالیه را میخواستند و یا او شور می کردند اگر او ملاحظه جمع و خرج را میکرد می گفت مثلا بودجه اجاره می دهد صحیح بود به این فرمایش صحیح است در صورتی که وزیر مالیه بداند در این سال چه داده ولی متأسفانه وزارت مالیه خودش هم هنوز نمی داند چه دارد دیگر آنکه فرمودند کمیسیون يك چیزی را صلاح نمی دانند و در مملکت اینطور نیست کمیسیون مبتکران شاید صلاح میدانند که بجزر کردن در معارف خرج شود خصوصاً برای آنها که از خودش ترونی ندارند و بروند تحصیل رانگین نمایند و این بدیم در آن قانون نشده بود.

منتصر السلطان - صد هزار تومان چندان اهمیتی ندارد از برای فرستادن دوستان نفر شاگرد بخارجه خوبست رأی گرفته شود و بکمیسیون بودجه رجوع نمایند.

ذکاء الملك - بنده میخواهم عرضی کنم لکن نه اینست که مخالف باشم یا اینکه این طرح را قابل توجه ندانم اصلا این طرح را خیلی قابل توجه می دانم و میگویم مجلس شورای ملی در این سال قریب يك کرور صرف معارف کند و اگر غیر از این بکنیم ترقی نخواهیم کرد لکن اینجا بنشینیم صد هزار تومان بدیم از برای رفتن يك عمده بخارجه بدون ملاحظه با طرف مطلب این صحیح نیست کمیسیون معارف در این باب چندین مرتبه اصلاحات کرده و مذاکرات زیاد نموده است نظر آقبان است چندین نفر هم خرج تحصیل خواسته اند و یکی دو نفره از آنها هم بمجلس آمد و مجلس هم چنین صلاح دانست که يك اقدام اساسی باید در این باب شود که بایک ترتیب صحیح بروند چون هنوز يك نتیجه صحیح حاصل نشده است از اصلاحات کمیسیون کمیسیون مصمم شده که با وزیر معارف صحبت کند غرض اینست که در این مسئله که بایک چندین عمده بروند از برای تحصیل جای اشکال نیست لکن خوبست در ترتیبات این مسئله قدری صحبت بکنیم که به ترتیب باشد چه اشخاص بروند چطور تحصیل کنند نمیشود هم بطور کلی البتة در این باب که فرضاً صد هزار

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

از برای حیات آتیه مملکت خودمان هم يك خرجی

تومان از برای خرج تحصیل دویست نفر شاگرد داد.
تقی زاده - وقتیکه در قابلیت توجه صحبت میکنیم همیشه چه کمیسیون چه مجلس بگیرد اساساً قابل توجه باشد و حالا می بینیم چند روز است از آن ماده خارج شده ایم و در جزئیاتش صحبت میکنیم بنده از آن اشخاصی هستم که در تمام این طرح و در جزئیات شاید تمام آنها را مخالف باشم لکن اساساً میگویم بهترین قانون است که به مجلس آمده است بلکه میگویم بلااستثناء از جمیع قوانینی که تا بحال به مجلس آمده است بهتر است و هی اینک میگوینم با وزراء شور بکنیم و خوب است از طرف وزراء به مجلس پیشنهاد شود این ترتیبات و این فرمالیته از طرف وزراء بعمل بیاید صحیح است لکن می بینیم تراکم امور دولتی با آنها مجال نمی دهد پس مجلس شورای ملی همین قسم که وظیفه دارد اصلاحات کنونی و حالیه را بنماید همین قسم در عهده دارد اصلاحات آتی را بنماید گفته شد این مسئله از برای سه آتیه باید شروع شود اول دوره تحصیلی اول پائیز است که باید اگر میفرستیم در اول پائیز بفرستیم که دوسه ماه دیگر این قانون باید از مجلس بگذرد پس باید در اصل آن صحبت کرد نباید در جزئیات آن صحبت بشود برای جزئیاتش بکمیسیون معارف فرستاده میشود بعد هم در مجلس صحبت خواهد شد و در خصوص پولش هم می رود بقوانین مالیه و بودجه و می بینیم در این مدت معارف بکقدم جلو نرفته است پس شاید در ترتیبات هم که صحبت کنیم بگوئیم بروند از برای تحصیل علوم عالی نه مقدماتی در هر رشته که تحصیل میکنند متخصص بشوند و بالاخره میگویم این بهترین طرحی است که به مجلس آمده است.

رئیس - حالا رأی میگیریم در این طرح هر کس آرا اساساً قابل توجه میدانند قیام نمایند.
رئیس - اساساً با اتفاق قابل توجه شد.
 (رایورت کمیسیون بودجه در خصوص مقرری ورثه مرحوم یحیی میرزا قرائت شد مشعر بر اینکه مرحوم یحیی میرزا دارای یکمیل و یکسیر است از طرف وزارت مالیه در حق عبال او ماهی هشت تومان و در حق سیر او ماهی دوازده تومان تصویب شده و کمیسیون بودجه عین آن را تصویب کرده است.)

آقا میرزا اسمعیل نویری - بنده واقفم و این مبلغ را هم کم میدانم و متوجه میباشم خاطر آقایان را که رئیس الوراء قول داده بودند که در حق ورثه تمام مقتولین قراری میدهم اینک یک یک از طرف وزارت مالیه پیشنهاد بشود بنده متذکر میشوم که از این قبیل خیلی است و ممکن است در بین آنها از اینها مستحق تر هم خیلی باشد خوب است از طرف مجلس اظهاری بوزارت مالیه بشود که در حق تمام وراثت مقتولین یک توجهی بنمایند.

آقا سید ابراهیم مدرس - در خصوص ورثه عظیم زاده با اینکه سه دختر و یکمیل داشت بازده تومان و در حق ورثه یحیی میرزا با این که دو نفرند بیست تومان تصویب شده است علت این اختلاف چیست؟

فهییم الملک - این را وزارت مالیه پیشنهاد کرده بود و لابد او تحقیقات کرده است چون علت مختلف نکرده علاوه مرحوم یحیی میرزا مستخدم

دولتی بوده در قانون تقاعد که میآیند به مجلس از برای وراثت مستخدمین یک حقوق منظور شده است چون از مجلس نگذشته بود این مقدار را در حق ورثه مرحوم یحیی میرزا تصویب کردند.

آقا میرزا ابراهیم خان - خوب است آقا متوجه باشد که اولاد عظیم زاده دخترند و مخارجی جز مخارج معاش ندارند لکن اولاد مرحوم یحیی میرزا پسر است و خرج تحصیلی هم دارد و بنده چون او خرج تحصیلی دارد این مقدار را کم میدانم.

وکیل الرعایا - در خصوص این ادیکه آقا فرمودند باید دانسته باشند که اولاد اولاد عظیم زاده در تهران زندگی نمیکنند و این بدبخت در طهران زندگی میکند و این خیلی فرق دارد و علاوه کمیسیون نمیتواند زیادتر از آنچه وزیر تصویب کرده است تصویب نماید وزیر مالیه در حق اولاد عظیم زاده همان مقدار را تصویب کرده بود و بعهده بنده باید طوری حقوق بدهند که تمام وراثت چیزی برسد.

آقا سید ابراهیم - بنده نکتم بیست تومان زیاد است بنده در نظر داشتم از برای دادن حقوق یکجمله جامعه در نظر داشته باشیم.

رئیس - آقا میرزا ابراهیم خان جهة خوبی بیان کردند حال رأی گرفته میشود در این رایورت آنها که موافقت دارند ورقه سفید خواهند انداخت (ورقه توزیع و آقایان وکیل الرعایا و هشترودی دکت علی خان بقرعه برای استخراج آراء معین شدند رأی گرفته شد عدد حاضر ۶۴ ورقه سفید ۵۵ امتناع ۹.)

رئیس - با اکثریت تصویب شد.

اسامی تصویب کنندگان آقایان :
 نویری . قانع الملک . دکتر اسمعیل خان محمد هاشم میرزا . آقا شیخ رضا . معتمد التجار قوام الاسلام . دکتر امیرخان . تقی زاده . شبیبانی سکراری . حاج شیخعلی . حاج میرزا رضا خان حاج میرزا آقا . میرزا مرتضی قلی خان - لسان الحکماء دکتر علی خان . آقا سید جلیل . وکیل التجار تربیت . حاج محمد کریم خان . مرتضی قلی خان بختیاری . صدیق حضرت . میرزا داود خان . آقا شیخ ابراهیم زنجانی . موتمن الملک . آقا سید محمد رضا . ناصر الاسلام . اسدالله میرزا میرزا ابراهیم خان . معاضد السلطنه . دبیر الملک آقا سید ابراهیم . آقا شیخ علی . ابوالقاسم میرزا حسنعلو خان . ارباب کیخسرو . متین السلطنه . آقا میرزا احمد . وحید الملک . عز الملک . نواب . منتصر السلطان . دهخدا . اسدالله خان . طباطبائی - وزیر زاده - فهییم الملک نجف . معاضد الملک - حاج سید نصرالله - معاز الدوله - مستشار الدوله - معز الملک - وکیل الرعایا.

رئیس - خاطر آقایان مسبوق است چند روز است کابینه وزراء استعفا داده و تا امروز از طرف حضرت آقای نایب السلطنه هنوز پذیرفته نشده است استعفای ایشان اگر چه رد و قبول استعفای وزراء راجع بنیابت سلطنت است ولی مجلس شورای ملی نمیتواند بکلی بی دخل باشد که این بحران طول بکشد باین جهت بنده لازم میدانم که شش نفر از طرف مجلس معین شده بروند حضور آقای نایب

السلطنه و فرمایشات ایشان را در علت عدم رد و قبول استعفای وزراء بشنوند و راضی نشوند این بحران بی از این طول بکشد.

دکتر علیخان - رئیس جزء این شش نفر خواهند بود؟

رئیس - خیر - (ورقه توزیع شده رأی گرفته شد) **رئیس** - در موقع استخراج یک ربع تنفس است (مجلس متفرق شد معارف غروب مجدداً مجلس تشکیل شد.)

معزز الملک - آنها که معین شده اند موتمن الملک - اسدالله میرزا - ممتاز الدوله - حاج سید نصرالله - تقی زاده - آقا شیخ اسمعیل هشترودی.

موتمن الملک - عوض بنده تالی بنده را معین کند (گفتند نه بنده) یک طغرا تلگراف از قریه نیر از رشید الملک که بوزارت داخله مخاברה کرده بود قرائت شد مشعر بر اینکه خود را باردوی سردار بهادر رسانیده تلگرافی از انجمن ولایتی اردبیل قرائت شد ایضاً تلگراف دیگر از اردبیل قرائت شد.

دکتر علیخان - بنده میخواهم عرض کنم از خدمات ایل جلیل بختیاری که تا بحال با ایران کرده آنطوریکه لازم است تشکر نکرده ایم تصور میکنم از برای شکر گزاری خدمات آنها لازم است اقدامی در آسایش ورثه مقتولین آنها بنمایم و تا بحال بهیچوجه اقدامی درباره مقتولین آنها نشده است.

رئیس در جزء دستور امروز قوانین اساسی معارف بود لیکن چون آن هیئت میآیند میباید جلسه داشته باشد و پاره کارهای دیگر هم داریم میماند بروز شنبه دستور روز شنبه قوانین اساسی معارف و تلاشوی عراق شور ثانی راجع بتخفیف قیمت مخابرات در باب جرایم طرح راجع بشر کتھا.

اسدالله خان - بنده تکلیف میکنم که فردا عصر یک جلسه خصوصی داشته باشیم بجهت پاره ای مذاکرات اساسی خیلی لازم است.

وکیل الرعایا - بنده تصور میکنم تاخیر در طرح روده موجب زحمت سه وزارتخانه است و گمان میکنم اهم از آن در مجلس خبری نباشد و تا اندازه هم وقت مجلس را ضایع نمیکند خوب است مقرر دارید در دستور روز شنبه گذاشته شود میخواهم بگویم چه زحماتی برای مردم بواسطه نگذشتن آن مترتب است و بواسطه گذشتن آن رفع تمام زحمات میشود.

نویری - بنده تأیید می کنم فرمایش اسدالله خان را چون ده نفر باید باشد تقاضا کنند بنده هم تقاضا میکنم و تصور میکنم زیاد از ده نفر تقاضا نمایند.

موتمن الملک - در طرح ششها فقط برای قابلیت توجه به مجلس میاید؟

رئیس - بله.

ادیب التجار - بنده توضیح میخواهم در

خصوص گندمیکه و کیل رعایا نوشته بودند حاضر میکنیم عموم تعرض کردند که از و کیل استیضاح نمیشود خواست .

ادیبالتجار - چرا نمیکذارید آدم حرف خودش را بزند بنده استیضاح خواهم خواست میخواهم بدانم درخصوص بیست هزار خروار گندمیکه گفتند تاغره جمادی الاول وارد میکنیم چه اقدامی کرده اند و مسئول نان تهران وکیل است یا وزیر است **مسئول کجاست؟**

وکیل رعایا - بنده تشکر دارم از اینکه شما بنده را معاف نکردید بنده اگر قصوری کرده باشم ولیکن عرض میکنم درعرضه که بنده نوشته ام نوشتن ازغره جمادی الاولی بعد بنده وارد میکنم و برای اینکار اقدامات کرده ام و شما اطمینان میدهم که بیست هزار خروار را حاضر کرده ام و وارد خواهد شد فقط زحمتیکه بنده میرسد بواسطه کمی مال است و بهرراهی شما آنهم تهیه میشود .

ادیبالتجار - لفظی که رئیس فرمودند فرمودند تاغره جمادی الاولی و این مخالف است باینکه شما فرمودید مگر آنکه اگر برای اشتغال باین عمل شما درموقع انعقاد مجلس میتوانید حاضر شوید تصور میکنم و کلا اجازه بدهند و شمارا جزء غائبین محسوب ندارند .

وکیل رعایا - اولاً باید بدانید که روز فرم جمادی الاولی بیست هزار خروار لازم نیست دیگر آنکه ازروز غره متدرجاً وارد میشود .

رئیس - در باب جلسه فردا رأی میگیریم هر کس موافقت دارد قیام نماید .

رئیس - اکثریت است پس فردا دو ساعت ونیم غروب تشریف خواهند آورد (مجلس ختم شد)

جلسه ۸۴

صورت مشروح مجلس روز شنبه

۱۲ شهر ربیع الثانی ۱۳۲۸

مجلس دو ساعت ونیم قبل ازغروب آفتاب برپاست آقای مستشارالدوله تشکیل شد .

صورت مجلس روز پنجشنبه ۱۰ را آقای معاضدالملک قرائت نمود .

رئیس - در صورت مجلس ملاحظه هست (اظهاری نشد- رئیس صورت مجلس را امضاء نمود) راپورت کمیسیون عرایض قرائت شد که کمیسیون بواسطه تکمیل نبودن عده و بعد اکثریت شروع بکارنکرده تا روز یکشنبه ۶ که جلسه منعقد و آقای میرزا علی اکبرخان دهخدا با اکثریت ۴ رأی نایب رئیس و ادیبالتجار به مخبری منتخب شدند و از شعبه اول آقای آقا شیخ اسمعیل هشرودی را انتخاب نمودند و ایشان استعفا داده تا کنون از شعبه اول منتخب نیامده است .

رئیس - شعبه اول یک نفر را باید انتخاب نمایند .

وحیدالملک - ما از شعبه اول یکدفعه آقای آقا شیخ اسمعیل آقا را انتخاب کردیم و فرستادیم .

رئیس - گویا ایشان استعفا دادند .

وحیدالملک - بنده عرض میکنم شعبه دیگر نمیتواند تجدید انتخاب کند .

آقا شیخ اسمعیل هشرودی - بنده همان روز که مرا انتخاب کردند درشعبه و در یک مجلس علنی عرض کردم که نمی توانم در دو کمیسیون کار کنم بنده در کمیسیون عدلیه هستم و کارم خیلی است .

وحیدالملک - بنده عرض کردم که در شعبه فقط دو نفر قابل انتخاب هستند یکی آقای آقا شیخ اسمعیل آقا و یکی آقای صدرالعلماء آقای صدرالعلماء استعفا دادند یعنی متعذر شدند که نمیتوانم این بود که آقا شیخ اسمعیل آقا را انتخاب کردیم حالا اگر ایشان هم قبول نکنند دیگر تکلیفی نداریم .

رئیس - از آقایان شعبه چهارم خواهش می شود که جلسه خود را تشکیل نمایند که بزودی آنکار که بآنجا رجوع شده است تمام شود .

آقامیرزا ابراهیم خان - بنده راجع بکمیسیون عرایض عرض دارم می خواهم ازحضرت رئیس سؤال کنم که فایده تأسیس کمیسیون عرایض چه چیز است .

رئیس - معلوم می شود مطلبی دارید .

میرزا ابراهیم خان - چون می بینم نتیجه بر آن کمیسیون قریب نیست .

ادیبالتجار - کمیسیون عرایض سابق البته نتایج کارهایش را آقایان دیده اند کمیسیون عرایض حالیه هم همانطوریکه در راپورت نوشته شده است ازروز یکشنبه که اعضاء منتخب جمع شدند تشکیل شده و تا امروز جلسات فوق العاده تشکیل شده و عرایض جدید خیلی بکمیسیون رسیده است و به همانطوری که در نظامنامه داخلی مجلس نوشته شده عرایضی که به کمیسیون می رسد بعضی را به کمیسیونها می فرستند و بعضی را بوزارتخانه رجوع میکنند که نتیجه اقدامات خودشانرا بفرستند و بعضی هم بلا جواب می ماند برای آنکه عرایضی است که جواب ندارد .

رئیس - ازوزارت عدلیه راپورت کارها را دو ماهه آن رسیده است از سایر وزارتخانه ها هم می رسد [راپورت کمیسیون معارف راجع بقانون اساسی معارف قرائت شد]

رئیس - چون چند روز است طبع و توزیع شده البته آقایان مطالبات خود را کرده اند حال در کلیات مباحثه میشود آقایانی که در کلیات فواید مباحثه دارند می فرمایند بپردازند داخل شور مواد می شویم (گفته شد مخالفی ندارد) .

رئیس - پس رأی می گیریم هر کس تصویب می کند که کلیات اینقانون مباحثه لازم ندارد و باید داخل شور مواد شویم قیام نمایند .

[اغلب قیام نمودند و با اکثریت تصویب شد]

رئیس - با اکثریت تصویب شد که داخل شور مواد شویم شروع بشود درمواد شد در ماده اول - کلمه ادارات مبدل بتاسیسات شد در ماده دوم که نوشته بود پروگرام مدارس و مکاتب ازطرف وزارت معارف معین می گردد و باید در پروگرام حیثیت علمی و صنعتی و نشو و نما ی بدنی ملحوظ باشد .

آقای مؤتمن الملک - از فرار ذیل پیشنهاد نمود .

این بنده پیشنهاد می نماید که ماده [۹] و ۹۰ لایحه وزارت معارف به ماده دوم راپورت کمیسیون بطور ماده الحاقیه ضمیمه شود .

ماده ۹۰ - مدارس شخصی باید همچنان تابع پروگرام رسمی بوده مطابق اهل العمل بالنعل از روی دستور دولتی مراتب خود را منظم و مقرر دارند ماده ۹۰ - مدرسه که برخلاف پروگرام رفتار کند یا استطاعت اجرای پروگرام را نداشته باشد مورد مؤاخذه خواهد شد وزارت علوم حقدارد در آن مدرسه را ببندد و مؤسسین و مدیرانیکه قصد تعلیمات خصوصی دارند باید پروگرام خودشانرا بتصویب وزارت معارف برسانند اطفالی که در منزل تحصیل می کنند تحصیلشان باید ازروی پروگرام وزارت معارف باشد و اولیای اطفال مسئول خواهند بود .

مؤتمن الملک - مقصود بنده از این پیش نهادی که تقدیم کرده ام اینست که پروگرام در مدارس باید اجباری باشد برای اینکه دولتی که تعلیم را اجباری میدانند باید پروگرام هم اجباری باشد مقصود بنده آن مدارس است که شخصی است و اگر نوشتن پروگرام را با اولیای مدارس و گذار کنیم [زیرا آنها تمام اطراف کار و ترتیبات را که برای نوشتن پروگرام لازم است نمی دانند] و شاید پروگرام صحیح نمی دانند بنویسند لکن در وزارت معارف البته اشخاص عالم آفی با اطلاع برای نوشتن هستند و با ملاحظه تمام اطراف پروگرام صحیح می نویسند و اگر بمدرسان و اولیای مدارس واگذار نمائیم اولاً شاید بد بنویسند و ثانیاً مدرسه امروز در این مملکت کسب است و برای دخل این مدارس را می کنند باینجهت پروگرام مفصلی می نویسند و برای تشویق مردم که اطفال خود را باین مدرسه بفرستند چیزها می نویسند در یکی از روزنامه ها دیدم که زنی برای مدرسه نسوان پروگرامی نوشته که در این مدرسه [فیزیک شیمی و پانوازی و ژئولوژی تعلیم می شود] و از نوشتن این پروگرام خجالت نکشیده این اشخاصی که در این مدارس برای تحصیل میروند مدتی وقت خود را صرف می نمایند بالاخره بدون اخذ نتیجه خارج می شوند و عمرشان مدتی بیهوده صرف شده معنی باید ملاحظه تمام اطراف را نموده و قانون را صحیح بنویسد مثلاً اطفالی که وارد مدرسه می شود ملاحظه مقدمات را بنمایند و بواسطه عجله که در طفل هست مقدمات تحصیل را ملاحظه نمیکند یک مدتی تحصیل نموده و برای او هیچ نتیجه نبخشیده این است که عرض میکنم باید پروگرامی که وزیر معارف می نویسد در تمام مدارس اجرا شود دیدم شخصی تاریخ شورش فرانسه را ترجمه کرده بود و دیگری نشان داد و گفت خیلی خوب است ولی خوب بود در چند سال قبل ترجمه کرده بودند نه در سنه ۱۸۵۲ که بحجوه استبداد ناپلئون سیم بود آن شخص گفت بلی صحیح است الا اینکه ترجمه کرده ام و مدتی زحمت کشیده ام نمی توانم آن زحمات را بهدر داده دو باره ترجمه کنم غرض این است باید طوری کرد که اطفال صحیحاً تحصیل کنند و بواسطه صحیح